

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АФРИКАНІСТИКИ В УКРАЇНІ (КОРОТКИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД)

Сучасний світ характеризується не тільки тісною взаємодією та взаємозалежністю, а й значною нерівністю розвитку сучасної цивілізації. Поряд із загальним проголошенням гуманістичних ідеалів та закликами до гармонізації міжнародних відносин незаперечним фактом є те, що суб'єкти цих відносин по-різному ставляться до напрямів, форм і змісту світових змін, виходячи з власних культурно-цивілізаційних засад та соціально-економічних завдань.

У цьому складному процесі країни Африки становлять суттєву і впливову складову світової системи, оскільки тут проживає значна частина населення планети, що обтяжена низкою складних економічних, демографічних, соціокультурних проблем, проте водночас Африка є скарбницею культурних, релігійних та історичних надбань людства. Доля світу значною мірою залежатиме від успішності вирішення гострих проблем країн Африки і від характеру їх пристосування до сучасних тенденцій розвитку, що не можливо без урахування історичного минулого і культурно-цивілізаційних особливостей африканського соціуму.

У даній статті представлена перша спроба автора здійснити короткий огляд досягнень української історіографії і вкладу науковців та фахівців України у дослідження минулого і сьогодення країн Африки.

По-перше необхідно відмітити, що українські розробки та наукові дослідження з африканської проблематики беруть свій початок із радянських часів та досліджень того періоду, коли Україна була частиною Радянського Союзу, в якому особливе місце відводилось даному регіону як у контексті

політико-економічних зв'язків, так і наукових досліджень та розробок (включаючи науково-аналітичні матеріали).

Відмітимо, що Інститут Африки Академії Наук СРСР з 1959 року основними напрямками своєї діяльності визнавав наступні: комплексне вивчення економічних і соціально-політичних проблем африканських країн, відносини СРСР з незалежними африканськими державами, місце Африки у світі, боротьба проти апартеїду та расизму, національно-визвольний рух на континенті, соціальна структура африканських країн, місце і роль африканських культур у світовому розвитку, проблеми культурного будівництва на континенті.

Зрозумілим є той факт, що до цих напрямів і робіт доцільно виробити певний критичний підхід. Він стосується й добротних, ґрунтовних українських досліджень цього періоду і зумовлюється суттєвою ідеологічною зацікавленістю та кон'юктурно-політичною підпорядкованістю, у яких доводилось в той час працювати українським науковцям, у тому числі таким, як Р. М. Бродський, В. К. Гура, М. Д. Несук, А. А. Озадовський, Я. Г. Плясун та інші.

Радянська африканістика 80-х років і вже дещо інша українська африканістика 90-х років минулого сторіччя – це періоди постійної корекції, пошуку та освоєння нових методів та горизонтів наукових досліджень. У другому періоді (із початку 90-х років) відбувається різке згортання заідеологізованих кон'юктурних студій. Після розвалу біполярної системи відбувалась докорінна перебудова шляхів і закономірностей світового розвитку, що змушує нове покоління українських фахівців, як і їх іноземних колег, шукати відповіді на нові виклики часу.

Профіль досліджень українських авторів охоплював широкий діапазон питань, починаючи із вивчення загальноісторичної еволюції африканських спільнот в стародавні та нові часи до новітнього часу. Усі праці, що створювалися з історії країн Африки науковцями в Україні можна умовно розділити на кілька груп: 1) праці, присвячені доколоніальному, колоніальному та постколоніальному періодам, 2) роботи із проблем розвитку окремих країн;

країнознавчі дослідження, 3) вивчення місцевих конфліктів, 4) дослідження українсько-африканських зв'язків, 5) загальні праці з історії країн Азії та Африки.

Колоніальним періодом історії Африки займалися такі українські дослідники як С. М. Луценко [1], В. В. Долід [2], О. М. Тавшунський [3]. Вони досліджували політику іноземних держав щодо Африки – німецьку, британську та бельгійську колоніальну політику в африканському регіоні кінця XIX – початку XX ст.

Відомий український вчений – В. К. Гура вивчав проблеми розвитку африканських країн в постколоніальний період, мав країнознавчі дослідження, зокрема, присвячені Марокко. Кандидатська дисертація В. К. Гури безпосередньо стосувалась соціально-політичного розвитку цієї країни в 1956 – 1975 роках. Профіль його досліджень досить широкий, він також досліджував українсько-африканські зв'язки, процеси економічного піднесення країн Субсахарської Африки, аналізував основні чинники накопичення ними господарського потенціалу в контексті глобальних процесів сучасності, перспективи і сфери розвитку взаємовигідного співробітництва між державами регіону і Україною [4].

Значний внесок у становлення та розвиток африканістики в Україні зробила ще одна відома українська дослідниця – К. О. Княздвірська (К. О. Юрченко). Вона вивчала та аналізувала у своїх працях проблеми відносин України та країн Африки, розглядала ресурсний потенціал країн Африки в енергетичній сфері, зокрема наявність нафто- та газових родовищ; шляхи використання цих ресурсів розвинутими державами, а також потенціальні можливості нашої держави на африканському континенті. Вона також має напрацювання з питань африканської інтеграції та демократизації африканського суспільства [5].

Проблеми Субсахарської Африки в постколоніальний період досліджував ще один український фахівець – В. В. Буренков. Він аналізував визначальні умови формування державно-політичних систем в країнах Африки, їх еволюцію і становлення в контексті здобуття державами незалежності.

В.В. Буренков досліджував також процеси економічного піднесення та політичної еволюції країн субсахарського регіону [6].

Західносахарський конфлікт вивчала український історик – О. В. Бікла (О. В. Тур). Її публікації присвячені історіографії проблеми, геополітичним особливостям Західної Сахари. Вона досліджувала й участь інших країн в даному конфлікті, зокрема, Сполучених Штатів Америки. Окрім того О. В. Бікла вивчала українсько-магрибські зв'язки [7].

В українській історіографії у галузі африканістики є країнознавчі дослідження. Вже вище зазначалась робота В. К. Гури із вивчення проблем Марокко. Також слід сказати про дослідження відомим в Україні сходознавцем М. Д. Несуком такої африканської країни, як Зімбабве [8], а також іншими українськими фахівцями: Ю. А. Косенком – Ботсвани [9], С. В. Гладченко – Тунісу [10].

Варто зазначити, що українська історіографія в галузі африканістики має доволі тривалу історію і на сьогоднішній день нараховує цілу низку праць, що торкаються різних аспектів політичного, економічного та культурного життя країн Африки на різних етапах їх історичного розвитку. Однак, цей науковий напрям досліджень тільки формується в Україні й проходить у своєму розвитку не найкращі часи у силу ряду важливих об'єктивних та суб'єктивних обставин та умов.

Слід зазначити, що за останні десятиліття із африканської тематики захищено небагато дисертацій (у десятки разів менше, ніж, наприклад, з історії європейських країн). На особливу увагу заслуговують наступні дисертаційні роботи, що були підготовлені та захищені в Україні. Перш за все звернемося до дисертації К. О. Юрченко (К. О. Княздвірської) «Інтеграційні процеси в Африці: фактори, рівні, спрямованості та закономірності розвитку (1960 – 2005 рр.)» [12]. У цьому дослідженні автор розкриває значення Організації африканської єдності (ОАЄ), створеної в 1963 році як континентальної організації африканських держав, та її наступника з 2001 року – Африканського союзу (АС). Актуальність цієї теми зумовлюється унікальним значенням ОАЄ – АС

для постколоніальної еволюції країн і народів континенту як об'єднуючої, мобілізуючої та організуючої сили (континентальний «рух в незалежність»), що започаткувала процеси продуктивної субрегіональної та трансрегіональної економічної, політичної та культурної інтеграції; як надійного поборника прав африканських держав на міжнародній арені; як ефективного і коректного архітектора розбудови міждержавних африканських зв'язків та головного фактора усунення проблем розвитку країн континенту.

Наукове та практичне значення одержаних у дисертаційному дослідженні К. О. Юрченко результатів полягає: у всебічному, комплексному, критичному висвітленні явища африканської інтеграції та її складових, витоків, етапів розвитку, цілей, завдань, рушійних сил; в створенні цілісної картини перебігу інтеграційних процесів на Африканському континенті; в розкритті їх концептуальних засад та аспектів практичного розгортання; в розширенні уявлень про шляхи, критерії та стандарти інтеграційних процесів в сучасному світі.

В. В. Буренков у своїй дисертації «Еволюція політичних систем Субсахарської Африки в постколоніальний період» [13] вперше ставить питання про штучність державного розподілу Субсахарської Африки та чужорідну основу політичних систем африканських спільнот, що були їм нав'язані в процесі деколонізації як результат змови метрополій з більшістю лідерів африканських національно-визвольних рухів. Досліджено спробу ретрадиціоналізації політичних систем держав регіону в 1970-х роках, що була перервана всебічним економічним колапсом господарських систем Субсахарської Африки. Автор розкриває концепцію створення збалансованих гібридних політичних моделей держав континенту з другої половини 1980-х років і показує чинники їх життєздатності та параметри функціонування.

У цьому дослідженні виокремлено відмінності й особливості розповсюдження процесів становлення демократичних систем африканських країн в 1960-х і в 1990-х роках. Поглиблено обґрунтування неефективності імперативної імплантації євроатлантичної системи демократії на

соціокультурний фундамент Субсахарської Африки (без урахування політичних традицій, запитів і вимог місцевого автохтонного суспільства). Набуло подальшого розвитку розкриття оригінальних інтерпретацій реального характеру політичних процесів і стану політичних систем в африканських країнах без утопічних євроцентристських ідейно-політичних нашарувань 1960 – 1980 років про «соціалістичну» чи «капіталістичну» орієнтацію або всеосяжну життєздатність республіканського устрою чи парламентської системи.

Дисертація С. В. Гладченко «Гендерний аспект модернізації туніського суспільства» [10], в якій досліджено модернізацію туніського суспільства в контексті гендерного питання з моменту початку цієї модернізації у 1900-х роках до початку XXI століття. Представлено періодизацію жіночого руху в Тунісі в період новітньої історії. Проаналізовано історію впливу політико-правових реформ туніського уряду на зміну гендерної ситуації в суспільстві. Відображено специфіку гендерних уявлень та практик туніського суспільства в історичній ретроспективі. Визначено ступінь впливу французького колоніального режиму на модернізацію туніського суспільства у гендерному контексті. Подано аналіз специфіки гендерних відносин в ісламському суспільстві.

Гендерні питання піднімаються і в дисертаційній роботі О. С. Ліщинської «Діяльність ООН у сфері захисту прав жінок у країнах Близького Сходу та Магрибу (1975 – 1995 рр.)» [14]. Автор показала діяльність урядів арабських країн Близького Сходу та Магрибу на шляху вирішення питання статусу жінки-мусульманки у 1975 – 1995 роках. У роботі доведено, що для закріплення на міжнародному (а потім і національному) законодавчому рівні положення щодо встановлення гендерної рівності, ООН було розроблено низку міжнародних нормативно-правових актів, які стали основою цього процесу.

Окрім цього О. С. Ліщинською введено низку джерел в обіг української історичної науки – це доповіді арабських країн стосовно змін у становищі жінок; у дисертації також розглянуто дії, впроваджені у країнах Близького Сходу і Магрибу впродовж 1975 – 1995 років, в межах захисту прав жінок і

досягнення гендерної рівності; досліджено особливості взаємодії ООН із національними урядами з 1975 по 1995 рік у сфері надання арабським жінкам прав і свобод, установлених міжнародними конвенційними нормами; зроблено спробу визначити основні чинники, що перешкоджали перетворенням у сфері захисту прав мусульманок та досягненню гендерної рівності в країнах Близького Сходу та Магрибу у досліджуваній період. Аналізуючи джерела із цієї теми, окремо слід відзначити публікації О. С. Ліщинської щодо програми «Десятиліття жінки ООН» в країнах Близького Сходу і Магрибу у 1975 – 1995 роках та особливостей її реалізації [11].

Дисертаційне дослідження О. В. Бікли «Трансформація західносахарського національного питання у 1956 – 1991 рр.» [15] присвячено аналізу західносахарської проблеми, яка полягає у політизації процесу розвитку марокканської нації та сахарського етносу в постколоніальному історичному просторі. У дисертації сформульовано концепцію про те, що західносахарське питання за формою здебільшого виникло як етнополітичне; воно співвідносилось із проблемою відтворення контуру своєрідного сахарського етносу та марокканської, мавританської й алжирської націй набагато більше, ніж із факторами іншого порядку – економічними, соціальними, політичними, хоча останні також мали велике значення у виникненні західносахарської проблеми. Остання аналізується як явище, що має геополітичні чинники, історично розвивалася та функціонувала в умовах кризи і конфлікту на фоні деколонізаційних і неокolonіальних процесів.

Значний інтерес представляє кандидатська дисертація В. В. Долід «Трансваальська криза в оцінці британського політикуму та суспільства (1895 – 1896 рр.)» [16], яка розкриває проблему англо-німецьких відносин, що виникли у зв'язку з Трансваальською кризою 1895 – 1896 років, та висвітлює взаємовплив британської урядової політики та суспільної думки з цієї проблеми. Крім того, науковий інтерес представляє аналіз англійської преси, яка була не лише джерелом інформації (чи дезінформації), але й засобом тиску

зацікавлених в експансії впливових британських кіл на уряд та громадську думку своєї країни.

У дослідженні С. М. Луценко «Німецькі колоніальні співтовариства в Африці: формування і повсякденне життя» [1] уперше в українській історіографії здійснено дослідження німецьких колоніальних співтовариств, які виникли в африканських колоніях Німеччини наприкінці XIX століття. Визначено основні чинники, які сприяли трансформуванню переселенських поселень в своєрідні колоніальні співтовариства з власною системою цінностей. Висвітлено особливості господарського розвитку, суспільного та культурного життя цих співтовариств. З'ясовано вплив на життя переселенців законодавчої системи, що була розроблена метрополією та колоніальною адміністрацією. Проаналізовано соціальну структуру німецьких спільнот в Африці, відображено становище різних соціальних груп переселенців всередині колоніальних співтовариств. Зроблено спробу виявлення позитивних і негативних наслідків міжцивілізаційного діалогу німецьких колоністів та африканців.

Науковий інтерес викликає й дисертація О. М. Тавшунського «Бельгія та колоніальний поділ Африки (1876 – 1918 рр.)» [17] – це перша в Україні робота, де комплексно вивчена участь Бельгії у поділі Центральної Африки. Зокрема, автор вперше розглядає питання історії Бельгійського Конго після 1908 року, що дало можливість по-новому оцінити зміни в бельгійській колонії, зокрема, визначити специфіку бельгійського колоніалізму й розкрити суть феномену «приватної» колонії, проаналізувати вплив світової громадської думки на зміну бельгійської колоніальної політики, дослідити хід військових дій у Центральній Африці в роки Першої світової війни і її вплив на Бельгійське Конго. Дослідник запропонував уточнення до періодизації історії бельгійського колоніалізму в новий час і ввів у науковий обіг нові архівні матеріали.

Це далеко не повний перелік наукових досліджень з проблем африканістики в Україні, а тільки короткий огляд тих, що, на наш погляд, викликають найбільший науковий інтерес. Безсумнівним є той факт, що

Африканський континент, особливо країни Субсахарської Африки, потребують більш детального та глибокого вивчення з боку істориків, політологів, економістів, соціологів, культурологів та інших вчених. Це завдання видається надзвичайно актуальним та своєчасним, беручи до уваги стратегічну мету України у напрямку розбудови економічних, науково-технічних, культурних та інших зв'язків із таким перспективним регіоном світового розвитку як Африка.

Виходячи із цього можна зробити висновок, що питання підготовки кваліфікованих українських фахівців-африканістів є надзвичайно актуальним у контексті поширення та вдосконалення вивчення в Україні проблем всесвітньої історії. Гостро назріла проблема розробки комплексних наукових досліджень, присвячених широкому колу недосліджених тем, присвячених Африці, а також надзвичайно актуальним є завдання розробки та аналізу комплексу питань, пов'язаних із українсько-африканськими відносинами, роллю та значенням африканського континенту для сучасної України.

Важливу традицію підготовки, написання та видання комплексних наукових робіт із африканістики (дисертаційних досліджень, монографій, збірників наукових статей) необхідно продовжити та розвивати найближчим часом. Дуже хотілось би сподіватися, що даний збірник наукових статей, присвячених різним аспектам розвитку країн Субсахарської Африки, внесе певну лепту на шляху розбудови цього важливого наукового напрямку в Україні.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРА:

1. Луценко С. М. Німецькі колоніальні співтовариства в Африці: формування і повсякденне життя (1884 – 1918 рр.): автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.02; Національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2015. – 28 с.

2. Долід В. В. Відображення англо-німецького протистояння на півдні Африки на сторінках європейської преси // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2008. – № 5 (61) вересень – жовтень. – С.14-19; Долід В. В. Ставлення англійських лібералів до колоніальної політики консерваторів у Південній Африці в середині 90-х рр. XIX ст. // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2008, № 6 (62) листопад – грудень. – С. 97-101; Долід В. В. Трансваальська криза 1895 – 1896 рр. та громадська думка Великої Британії // Вісник Київського міжнародного університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2008, Вип. 7. – С.143-156; Долід В. В. Вплив Британської Південно-Африканської привілейованої компанії на традиційні суспільства Південної Африки кінця XIX століття // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:

Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих дослідників, аспірантів, здобувачів, магістрів: Інститут історії України НАН України, Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне, 2008. – С.98-101; Долід В. В. Британські колоніальні володіння на півдні Африки (сер. 90-х рр. ХІХ ст.) // Вісник Київського міжнародного університету. Серія “Міжнародні відносини”. – 2009. – Вип.8. – С.188-202. Долід В. В. Колоніальна політика Великої Британії кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у сучасній українській і російській історіографії // Історичний журнал. Наукове громадсько-політичне видання. – 2009. – № 6. – С.100-106; Долід В. В. Позиція англійських консерваторів щодо трансваальських подій 1895 – 1896 рр. // Історичний журнал. Наукове громадсько-політичне видання. – 2009, № 1. – С.47-53;

3. Tavshunskyy O. M. The factor of public opinion in history of the Congo Free State (CFS) // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – Вип.3. – Р. 177-181; Тавшунський О. М. Генри Стэнли и Эдвард Морель: к вопросу о смене поколений в истории Независимого государства Конго // Шевченківська весна. Історія. – К.: СПД Цимбаленко Є.С., 2008. – Вип. VI. – Ч. 2. – Т. 2. – С.158-160; Тавшунський О. М. Американський аспект в історії Незалежної держави Конго // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» / ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – Харків: Планета-Прінт, 2008. – С.58-59; Тавшунський О. М. Вооруженные силы Независимого государства Конго (НГК) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – Вип 12. – С.100-106; Тавшунський О. М. Про створення приватної колонії розміром із пів-Європи (колоніальна політика Бельгії в другій половині ХІХ ст.) // Сходознавство. – Київ: Інститут Сходознавства ім. А. Кримського НАН України, 2009. – № 45 – 46. – С.127-133; Тавшунський О. М. Дипломатия Леопольда II накануне Берлинской конференции 1884-1885 гг. // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – № 908: Сер. Історія. – Вип. 42. – С. 227-236; Тавшунський О. М. Неправительственный этап борьбы за реформы в Конго (1890 – 1904 гг.) // Белгородский диалог. – Белгород: БГУ, 2010. – С. 81-85.

4. Гура В. К. Социально-политическое развитие Марокко (1956 – 1975 гг.): дис. канд. истор. наук № 07.00.03; Институт истории АН УССР, 1976. – 209 с.; Гура В. К. Солідарність Марокко з боротьбою інших арабських народів проти ізраїльської агресії // Український історичний журнал. – 1977, № 6. – С. 114-117; Гура В. К. Проблемы и пути развития освободившихся стран Африки. – К: Наукова думка, 1981. – 192 с. (у співавт.); Гура В. К. Африка: інтеграційна складова перебудови засад соціально-економічного розвитку // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. – К., 2004, Вип. 26. – С. 3-16; Гура В. К. Політичні процеси, державний устрій та суспільний прогрес у країнах Субсахарської Африки: проблеми і перспективи продуктивної сумісності // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. – К., 2004, Вип. 30. – С.38-74; Гура В. К. Культурний фактор і соціально-економічний прогрес: порівняльний аналіз розвитку країн Азії і Африки у другій половині ХХ ст. // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. – К., 2007, Вип. 38. – С.3-54; Гура В. К. Субсахарська Африка в ХХІ ст.: чинники господарського прогресу і перспективи співпраці з Україною // Гілея. К., 2014, Вип. 84. – С.124-129.

5. Юрченко К. О. Інтеграційні процеси в Африці як чинник уніфікації підходів африканських країн до завдань постколоніальної розбудови // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. – К., 2007, Вип. 38. – С.54-78; Княздвірська К. О. Енергоресурси країн Африки в контексті запитів України // Економіка України. – К., 2009, № 3. – С. 73-79; Княздвірська К. О. Вплив ідейно-політичної спадщини панафриканського національно-визвольного руху на організаційне оформлення єдності незалежних африканських держав // Актуальні проблеми всесвітньої історії: аксіологічні та культурно-історичні засади державотворення: Збірник наукових праць / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». – К., 2013. – С.362-371; Княздвірська К. О. Природні ресурси як джерело конфліктів у Субсахарській Африці // Актуальні проблеми всесвітньої історії: конфлікти як складова міжнародних відносин: Збірник наукових праць / Державна установа «Інститут

всесвітньої історії НАН України». – К., 2014. – С. 255-264; Княздвірська К. О. Проблеми демократизації в країнах Субсахарської Африки основні чинники та наслідки // Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: Кол. моногр. / керів. автор. кол. і наук. ред. д. і. н., проф. А. І. Кудряченко, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». – К., 2014. – С. 241-158; Княздвірська К. О. Субсахарська Африка: соціально-економічний прогрес як фактор зміцнення суспільно-політичної стабільності африканських держав на початку ХХІ ст. // Глобальна периферія в ХХІ ст. : засади, закономірності та умови цивілізаційного ренесансу: Збірник наукових праць / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; редкол.: В. К. Гура та ін. – К., 2014. – С.173-201; Княздвірська К. О. Розвиток і становлення африканської інтелігенції: концептуальний підхід // Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки): Збірник наукових праць / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; редкол.: В. О. Швед, О. І. Лукаш, Н. Д. Городня та ін. – К., 2015. – С.170-181; Княздвірська К. О. Демократія та економічна модернізація: шляхи взаємодії в країнах Субсахарської Африки // «Третя хвиля» демократизації на теренах Євразії: досвід новітньої історії та виклики сучасності: Збірник наукових праць / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» – К., 2015. – С. 520-528.

6. Буренков В. В. Демократичні системи країн Субсахарської Африки в контексті досвіду постколоніального розвитку 1960 – 1980-х років // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. Вип. 37 / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2006. – С. 14-29; Буренков В. В. Процеси демократизації суспільно-політичного життя країн Субсахарської Африки: проблеми і перспективи // Дослід. світ. політики : Збірник наукових праць. Вип. 38 / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К, 2007. – С.78-93; Буренков В. В. Визначальні ознаки, тенденції і закономірності генезису політичних режимів країн Субсахарської Африки в 1960 – 1980-х рр. // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. Вип. 39. // Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2007. – С.167-184; Буренков В. В. До питання про джерела державно-політичного устрою країн Субсахарської Африки в контексті процесу деколонізації // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. Вип. 40 // Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К, 2007. – С.11-28; Буренков В. В. Політичні системи країн Субсахарської Африки: гібридні типи стабільності // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. Вип.42. // Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К, 2008. – С.192-218; Буренков В. В. Субсахарська Африка: політика, економіка, розвиток у контексті закликів ХХІ ст. // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. Вип. 3 (56) // Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2011. – С.11-22; Буренков В. В. Субсахарська Африка: фактори прогресу в контексті глобальних трансформацій сучасності // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць. Вип. 2 (63) // Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К. 2013. – С. 243-252.

7. Тур Е. В. Українсько-магрибские связи на современном этапе // Східна Європа та світове співтовариство: історія і сучасність. – Донецьк. – 1996. – С.69-71. Тур Е. В. Українсько-магрибские связи на современном этапе // Африка в меняющемся мире. –Москва. – Тезисы докладов VII всероссийской конференции африканистов. – Вып. I. –Москва. – 1997. – С.223-228; Бикла Е. В. Геополитические особенности Западной Сахары // Историчні та політологічні дослідження. – № 2 (4). – Донецьк. – 2000. – С.165-173; Бікла О. В. Участь Сполучених Штатів у західносахарському конфлікті // Схід. – № 4 (35). – Донецьк. – 2000. – С.55-59; Бікла О. В. Головні проблеми “пісочного” конфлікту // Схід. – № 5 (36). – Донецьк. – 2000. – С. 64-68; Бікла О. В. Історіографія проблеми Західної Сахари // Схід. – № 5 (42). – Донецьк. – 2001. – С. 77 – 83; Бікла О. В. Західносахарська проблема: два світи – два табори // V сходовознавчі читання А. Кримського. – Тези доповідей міжнародної наукової конференції. – К. – 2001. – С. 145-146; Бікла О. В. Структурний аналіз поведінки політичної

еліти в західносахарському конфлікті // Наука. Релігія. Суспільство. – № 3. – Донецьк. – 2005. – С.12-27.

8. Несук М. Д. Народ Зімбабве в боротьбі за свободу // Український історичний журнал, 1975, № 2. – С. 89-97; Несук Н. Д. Проблемы и пути развития освободившихся стран Африки. – К.: Наукова думка, 1981. – 192 с. (у співав.); Несук Н. Д. Противоположность политики государств-членов СЭВ и «общего рынка» по отношению к развитию освободившихся стран Африки (кон. 60-х – 70-е гг.): дис... канд. ист. наук: 07.00.03; Институт истории АН УССР. – К., 1978. – 201 с.

9. Косенко Ю. А. Ботсвана: фактор успішності // Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки): Збірник наукових праць / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; редкол.: В. О. Швед, О. І. Лукаш, Н. Д. Городня та ін. – К., 2015. – С.191-196.

10. Гладченко С. В. Гендерний аспект модернізації туніського суспільства: автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.02; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2012. – 16 с.

11. Ліщинська О. С. ООН: початок всесвітнього діалогу за гендерну рівність // Історичні і політологічні дослідження: зб. ст. Т.1. / Гол. ред. П. В. Добров. – Донецьк, 2007. – №3/4 (33/34). – С.410-414; Лищинская О. С. Программа «Десятилетие женщины ООН» в странах Ближнего Востока и Магриба (1975 – 1985 гг.) // Наука. Релігія. Суспільство: зб. ст. / Гол. ред. А. І. Шевченко. – Донецьк, 2008. – №3. – С.35-39; Лищинская О. С. Анализ реализации найробийских стратегий ООН в странах Магриба в период с 1985 по 1995 г. // Історичні і політологічні дослідження: зб. ст. / Гол. ред. П. В. Добров. – Донецьк, 2008. – №1– 2 (37-38). – С. 420-425; Ліщинська О. С. Висвітлення питання щодо діяльності ООН у сфері захисту прав жінок в країнах Близького Сходу і Магрибу (1975 – 1995) в історіографії // Stosowane naukowe opracowania – 2010: materialy IV międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, 27 lipsa – 05 sierpnia 2010 roku. Vol. 4. – Przemysł, 2010. – P. 86-92.

12. Юрченко К. О. (Княздвірська К. О.) Інтеграційні процеси в Африці: фактори, рівні, спрямованості та закономірності розвитку (1960 – 2005 рр.): автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; НАН України, Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2006. – 17 с.

13. Буренков В. В. Еволюція політичних систем Субсахарської Африки в постколоніальний період: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04; НАН України, Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2013. – 17 с.

14. Ліщинська О. С. Діяльність ООН у сфері захисту прав жінок у країнах Близького Сходу та Магрибу (1975 – 1995 рр.): автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.02; Донецький національний університет. – Донецьк, 2011. – 20 с.

15. Бікла О. В. Трансформація західносахарського національного питання у 1956 – 1991 рр.: дис... канд. істор. наук: 07.00.02; Донецький національний університет. – Донецьк, 2006. – 295 с.

16. Долід В. В. Трансваальська криза в оцінці британського політикуму та суспільства (1895 – 1896 рр.): автореферат дис. ... канд. істор. наук : 07.00.02; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2010. – 20 с.

17. Тавшунський О. М. Бельгія та колоніальний поділ Африки (1876 – 1918 рр.): автореферат дис. ... канд. істор. наук : 07.00.02; Харківській національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2015. – 28 с.